

vasárnapján mindhárom orgonát megszólaltatták, amiről a kottatár néhány darabja is tanúskodik. Az elmúlt évszázadok alatt többször átalakított hangszerrek korabeli leírása nem maradt fenn. A most kialakított, ismét barokk hangzású orgonák közül (Pflüger Orgelbau / Feldkirch) az északi oldalon álló hagyományos építésmóddal készült, de teljesen új hangszer, a délihez azonban fölhasználták a két orgona megmaradt XVIII. századi sípjait. A barokk kori alkatrészek restaurálása, rekonstruálása, ill. kiegészítése számos nehéz döntés elé állította az orgonaépítőt. Ugyan a hangszernek eredeti, szíjjakkal felhúzható ékfúvója visszakerült a régi fúvóházba, kímélésük végett azonban a mindennapi használat céljaira az orgonák egy-egy új fúvót és elektromos ventilátort is kaptak. Mivel a déli orgona sípjait egy későbbi átintonálásakor „agyonfogzták”, a maglapokat a restaurálás során előbb a sípokból óvatosan kiemelték, majd azok élét az eredetivel azonos, 60°-os szögben legyalulták. A maglapokat ezután eredeti helyükre forrasztották vissza. Ugyanezen a hangszeren a hátul beépített billentyűzetet az eredetihez képest valamivel kijebb húzva készítették el, hogy mellette a játékos kényelmesebben ülhessen.

A különleges orgonaegyüttes leírását számos régebbi és újabb fotó, valamint többszínű műszaki rajzok egészítik ki.

Enyedi Pál

Ars Organi 53 (2005) március

A GdO 2005. évi nyári találkozóját a Belgium, Hollandia és Németország közötti hármastársítás térségében, a Maas–Rajna európai régióknak nevezett vidéken tartotta. Michel Lemmens és Erik van der Heijden írása („*Grenzüberschreitende Orgeln — Historische Orgeln in der Euregio Maas–Rhein*”) a várható élményekre kívánta az olvasót felkészíteni. E terület egykori fejedelemségei a francia forradalomig erőteljes kulturális és gazdasági kapcsolatokat áptak egymással, így a térség gazdag orgonakultúrájában sok a közös vonás. Noha egy bizánci küldöttség már 812-ben orgonát hozott Aachenbe ajándékként Nagy Károlynak, mégis a legkorábbi, máig fennmaradt itteni orgonás tárgyi emlékek, maradványok (sípsorok, orgonaházak) csak a XVI. századból származnak. Lüttich városa évszázadokon keresztül jelentős hangszereseket építtetett, egyben neves orgonaépítő-dinasztiák központja volt. A XVI–XVII. században Nicolaes és Jacob Niehoff, az idősebb és ifjabb Florent Hocque, a XVII–XVIII. században pedig az iskolát teremtő Andries Severijn, az Ancion-család, a Picard-család és követőik működtek itt. A lüttichi iskola mesterei a francia java barokk orgonaépítészet sajátos válfaját művelték. Feltűnő, hogy e hangszeresek önálló pedálmű nélkül épültek. A Rajna-vidék orgonaépítészetében kiemelkedő jelentőségű a svájci eredetű König-család tevékenysége, melynek hatása a XIX. századig meghatározó. A család legjelentősebb képviselője Christian Ludwig (1717–1789), aki a híres amszterdami Christian Müllernél tanult, majd Kölnben nyitott műhelyt. Egy Aachentől délkeletre fekvő faluban, Kornelimün-

sterben élt a XVIII. században Johann Jacob Brammertz és a három Gilman-testvér, akiknek egységes képet mutató hangszereiben felfedezhető mind a német, mind a francia orgonaépítészet hatása. Az 1775-ben Maastrichtben letelepedett fiatal francia orgonaépítő, Joseph Binvignat hangszerei mind a lüttichi iskola, mind Balthasar König, mind a kornelimünsteri iskola orgonáinak sajátosságaival rokoníthatók. A XIX. század maastrichti orgonaépítői Theodor Pereboom és Jean Leiser, akik közös műhelyt működtettek. Jóllehet már első hangszereikben számos romantikus elem megjelenik, azok még alapvetően a klasszikus francia barokk mintákat követik. Amikor 1852–53-ban városuk St. Servaas-templomában az orgonába redőnszerkezetet építettek, ezt a helyi lap Hollandiában addig ismeretlen újdonságként ismertette. A régió belga részének legbefolyásosabb XIX. századi orgonaépítője Arnold Clerinx. Sajátos transzmissziós rendszert talált fel, melyet 1847-ben szabadalmaztatott. Kisebb, kétmanuális orgonákon takarékosági okokból három részre osztott egyetlen szelládát épített. Az első rész a fómű, a második rész a pozitívmű regisztereinek, a harmadik rész pedig azon sípsoroknak készült, melyek mindkét manuálon (kopula nélkül) egyszerre megszólaltathatók voltak. Más újítást is bevezetett: kihagyta a mixtúrából azokat a sípsorokat, melyek a prestant 4' és a doublette 2' sorokkal kettőzötten szóltak volna, ezáltal a hangzás inkább színben és kevésbé hangerőben gazdagodott a kevertjáték bekapcsolásával.

„Az ORDA (Orgeldatenbank) húsz évről” című írás a németországi orgonák felméréséről számol be. Az *Orgona-adatbank* kialakítása 1985-ben a berlini Műszaki Egyetem kutatási programjaként kezdődött. A cikk szerzője, Uwe Pape, az intézmény professzora, húsz év tapasztalatait, változásait, nehézségeit osztja meg olvasóival, valamint bevezetést nyújt a rendszer használatába. A felmérés több mint 75 ezer, főként németországi orgonáról tartalmaz adatot; a legrészletesebb az északnémet területek feldolgozottsága. A nyilvántartásba olyan hangszereket is felvettek, melyek már nem léteznek. A hangszereken túl a rendszer orgonaépítőkről és bibliográfiai adatokról is tájékoztat; ezek a világhálón (aedv.cs.tu-berlin.de/projects/orde) is elérhetőek, s egy részükhöz szabadon hozzá lehet férni. Az adatbank gondozói személyes megkeresésre, térítés ellenében szolgálnak részletesebb tájékoztatással.

Eberhard Jäger tanulmányában korabeli dokumentumok alapján számol be „A hangzás-leírások értékéről a barkedei orgona példáján keresztül”. Véleménye szerint nem minden esetben ajánlatos a többször átépített hangszerek eredeti állapotba való visszaállítása, hiszen ez azzal a kockázattal jár, hogy két korszak közötti, szintén megőrzésre érdemes hangzást veszít el az utókor.

A lap az orgonazenének is szentel két cikket. Heddo Heide „*Orgonazene új utakon*” című tanulmányában a fiatal zeneszerzőt, Valéry Aubertint (*1970) és orgonakönyvét (*Le Livre Ouvert Op. 6*) mutatja be. Martin Taesler írásából („*Hézagok Buxtehude orgonaműveiben*”) pedig megismerhetjük, hogy milyen nehézségekkel kell szembesülnie annak, aki Buxtehude orgonaműveit kívánja megszólaltatni. Egyetlen kézirat, egyetlen szerzői felügyelettel kiadott nyom-

tatott kotta sem maradt fenn. A (késői) másolatok nem a tudományos igényű kifogástalan áthagyományozást, hanem a mindennapi gyakorlat céljait szolgálják, ezen túl az egyes másolatok gyakran eltérnek egymástól. Taesler szerint a legutóbbi években (1997) megjelent kiadások alapján azt hiheti a játékos, hogy megszűntek a kétségek és „Urtext”-kiadást tart a kezében. A szerző rámutat néhány olyan kényes pontra (hiányzó ütemek, ritmusproblémák, kiírt trillák), melyek a legújabb kiadásokban is megbújnak, majd javaslatot tesz alternatív megoldásokra, illetve arra, hogy milyen legyen a jövő Buxtehude-kiadása. Szerinte az előszóban az eddigieknél hangsúlyosabban kellene megvilágítani, hogy a kottaszövegek feltételes jellegűek, valamint az egyes források különbségeit világosan felismerhető módon közvetlenül a kottaszövegben (kisnyomással) kellene közölni.

Az újság *három új orgona* leírását közli. Volker Lutz a stuttgarti Stiftskirche 2004-ben épült Mühleisen-orgonájáról (IV/80) ad leírást, és egyúttal a korábbi hangszerek történetét is ismerteti. Reinard Raue a krefeldi ótemplomban felállított, a német romantika hangzásvilágát tükröző, 42 regiszteresre tervezett új Vleugels-orgonát (III/36) mutatja be. A madridi székesegyház Grenzing-orgonája 1999 decemberében szólalt meg először. Gerhard Weinberger tudósításából a monumentális épületet, az orgonaépítőt és magát a hangszert is (IV/70) megismerhetjük.

Az *inzízkofeni kolostor* orgonájának építését egy 1948-ban megjelent publikáció még Egidius Schnitzer hayingi orgonaépítőnek tulajdonítja. Az újabb kutatások bizonyították, hogy Johann Baptist Lang 1780-ból származó, eredeti állapotban fennmaradt hangszerét mondhatja magáénak a rendház.

A *tudósítások és hírek* rovatból egyebek mellett arról értesülünk, hogy a borge-reichi orgonamúzeum, Németország első ilyenmű, 1980-ban alapított gyűjteménye 2004 tavaszán új helyen, az egykori tanácsháza épületében nyitotta meg kapuit. A hat teremben a látogató az orgona történetével, szerkezetével és egy orgonaüzem mindennapjaival ismerkedhet meg.

Az *Ars Organi* 2003/3. számában arról számolt be, hogy Kempenben az 1541-ből származó pompás reneszánsz orgonaház egy adományozó jóvoltából adekvát hangszerbelsőt kap. A csalódott orgonista jelentése szerint a terv végül megghiúsult. Az új prépost hivatalba lépése után ugyanis a gyülekezetben többször kétségbe vonták a terv értelmét; e vélemény végül egy prédikációban (!) is elhangzott. Ezek után a támogató visszalépett az alapítvány létrehozásától.

Méhes Balázs